

Chmielewska, Barbara

Ruch regionalny w województwie ostrołęckim

Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego 6, 251-254

1992

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

RUCH REGIONALNY W WOJEWÓDZTWIE OSTROŁĘCKIM

Ruch społeczno-kulturalny i regionalny wyrasta z potrzeb i aspiracji ludzkich, wyraża istotne dążenia poszczególnych środowisk społecznych, osobiste pasje działaczy i rozbudzoną aktywność grup społecznych. Podstawą ruchu jest głęboki patriotyzm lokalny, umiłowanie ziemi pochodzenia, jej historii i kultury, nieobojętność na wszelkie przejawy współczesności i przyszłości. Współczesny ruch społeczno-kulturalny spełnia szereg funkcji społecznych, z których trzy podstawowe wymienione przez prof. dr hab. Bronisława Gołębiowskiego¹, to:

1. Rozwijanie społecznej aktywności wokół sprawy upowszechniania tego, co cenne w kulturze ogólnonarodowej i światowej w swoim regionie, na obszarze swojego społecznego działania.
2. Rozwijanie społecznej aktywności wokół sprawy twórczego ożywienia intelektualnego i artystycznego własnego regionu, tak, aby odznaczał się on śmiałością inicjatyw, nowatorstwem projektów społecznych i poczynań artystycznych.
3. Ochrona i udostępnianie a także propagowanie tradycji miejscowych jako części wielkiej spuścizny ogólnonarodowej oraz sztuki ludowej, regionalnej – jako części bogactwa, barwności, swoistości i niepowtarzalności sztuki polskiej.

Na ruch społeczno-kulturalny składają się takie jego elementy jak:

- towarzystwa społeczno-kulturalne;
- amatorski ruch artystyczny;
- wydawnictwa regionalne, w tym czasopiśmiennictwo;
- kulturotwórcza działalność samorządów lokalnych;
- incydentalne inicjatywy, związane z obchodami ważnych lokalnie faktów historycznych.

W niniejszym artykule skoncentruję się na pierwszym z przejawów tego ruchu.

Na terenie województwa ostrołęckiego istnieje w chwili obecnej 21 stowarzyszeń społeczno-kulturalnych, w tym 12 regionalnych i 9 specjalistycznych. W 1975 roku, roku powstania województwa, działało 5 stowarzyszeń regionalnych. Są to obecnie:

- Kurpiowskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne w Łysych,
- Społeczno-Kulturalne Towarzystwo w Myszyńcu,
- Towarzystwo Miłośników Makowa Mazowieckiego,
- Towarzystwo Miłośników Ziemi Różańskiej,
- Towarzystwo Przyjaciół Ostrołęki,
- Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Tłuszcząńskiej,
- Towarzystwo Przyjaciół Broku,
- Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Przasnyskiej,
- Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Ostrowskiej,
- Towarzystwo Ziemi Wyszowskiej,
- „STRZELEC” – Towarzystwo Społeczno-Kulturalne w Czarni,

¹ B. Gołębiowski „Polskie towarzystwa społeczno-kulturalne i naukowe w procesie kulturotwórczym i polityce państwa” – maszynopis.

- Ostrołęckie Towarzystwo Naukowe,
- Towarzystwo Pamięci Józefa Piłsudskiego,
- Młodzieżowe Stowarzyszenie im. Ks. Skorupki w Guzowatce, gm. Dąbrówka,
- Ostrołęckie Towarzystwo Muzyczne,
- Oddział Kurpiowski Stowarzyszenia Twórców Ludowych,
- Oddział Wojewódzki Polskiego Towarzystwa Historycznego,
- Oddział Wojewódzki Towarzystwa Kultury Teatralnej,
- Oddział Wojewódzki Polskiego Towarzystwa Archeologicznego i Numizmatycznego,
- Ostrołęckie Stowarzyszenie Twórców Amatorów,
- Okręg Wojewódzkiego Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.

Od momentu istnienia województwa działały poza tym:

- Towarzystwo Miłośników Ziemi Chorzelskiej,
- Robotnicze Stowarzyszenie Twórców Kultury oraz
- Klub Literacki „Narew”.

Przejawiają one różnorodną działalność i o różnym stopniu natężenia. Są wśród nich takie, które swoimi zainteresowaniami obejmują całokształt życia lokalnych społeczności, np. Towarzystwo Przyjaciół Ostrołęki i Towarzystwo Przyjaciół Broku. Są takie, których działalność jest incydentalna, ograniczona do organizacji jednej imprezy, np. Kurpiowskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne w Łysych. Niektóre mają na celu rozwój lub upowszechnienie jednej dziedziny sztuki, np. Ostrołęckie Towarzystwo Muzyczne oraz Ostrołęckie Stowarzyszenie Twórców Amatorów (plastyka). Inne koncentrują się głównie na zbieraniu, opracowywaniu oraz upowszechnianiu historii miejscowości i losów ludzi niegdyś tam mieszkających, np, Towarzystwo Miłośników Makowa Mazowieckiego i Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Tuszcząńskiej. Część omawianych towarzystw charakteryzuje duża aktywność, przejawiająca się licznymi i częstymi formami działalności; część przeżywa obecnie zastój w działalności. Sytuacja ta wynika, jak sądzę, z kilku przyczyn:

- 1) towarzystwa są zawiązywane często dla realizacji jednego celu, np. obchody ważnej rocznicy historycznej, budowa pomnika upamiętniającego ważny fakt historyczny, stworzenie muzeum regionalnego itd. Kryzys pojawia się po realizacji celu, często nie prowadząc do formalnego rozwiązania towarzystwa;
- 2) dużą rolę w funkcjonowaniu towarzystwa odgrywa leader, posiadający silne cechy przywódcze, duży autorytet społeczny i przejawiający ponadprzeciętną aktywność. Kryzys pojawia się w przypadku jego odejścia lub odsunięcia. Nie prowadzi to również najczęściej do rozwiązania towarzystwa.
- 3) towarzystwo może powstać z przyczyn nie wynikających z potrzeb i zainteresowań jego członków oraz środowiska, w którym funkcjonuje. Po zaniknięciu przyczyn powstania towarzystwo rozpada się w sposób naturalny, albo pozostaje „na papierze”.

Przyczyn osłabienia działalności towarzystw może być oczywiście więcej. Należałoby przeprowadzić na ten temat precyzyjne badania w oparciu o analizę dokumentów każdego z nich oraz wywiady wśród członków, sympatyków i przeciwników. Nie jest jednak celem niniejszego artykułu analiza przyczyn słabości ruchu społeczno-kulturalnego, lecz przybliżenie ogólnego obrazu w województwie ostrołęckim.

Cechą charakterystyczną funkcjonowania wszystkich towarzystw społeczno-kulturalnych na naszym terenie jest społeczna aktywność ich członków. Wszystkie towarzystwa są autonomiczne i posiadają odrębność statutową.

Efekty ich pracy są godne uznania i dotyczą między innymi działalności naukowo-badawczej i popularyzatorskiej, jak sesje popularno-naukowe o urozmaiconej tematyce, dla poszczególnych środowisk, spotkania autorskie, odczyty, opieka nad zabytkami, zbieranie i opracowywanie materiałów historycznych oraz szeroko rozumia-

nej działalności wydawniczej. Z inicjatywy towarzystw ukazało się szereg interesujących i cennych dla naszego województwa publikacji, np.:

- Z. Niedziałkowskiej „Ostrołęka – dzieje miasta” (Towarzystwo Przyjaciół Ostrołęki);
- M. Bartniczaka „Ostrów Mazowiecka – z dziejów miasta i powiatu” (Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Ostrowskiej);
- Z. Niedziałkowskiej „Puszcza Zielona. Bory Ostrołęckie” (Towarzystwo Przyjaciół Ostrołęki);
- H. Syski „Zamodrzała puszcza świtem” (Towarzystwo Przyjaciół Ostrołęki);
- „150 rocznica bitwy pod Ostrołęką – materiał z sesji popularno-naukowej zorganizowanej z okazji tej rocznicy (Towarzystwo Przyjaciół Ostrołęki);
- „160 rocznica bitwy pod Ostrołęką”, praca zbiorowa (j.w.);
- Z. Niedziałkowskiej „Kronika najważniejszych wydarzeń z dziejów miasta Ostrołęki” (Towarzystwo Przyjaciół Ostrołęki);
- W. Woźniaka „Stanisław Sudrowski z Ostrołęki” (Towarzystwo Przyjaciół Ostrołęki);
- W. Woźniaka „Szkice ostrołęckie” (Towarzystwo Przyjaciół Ostrołęki);
- J. Kijowskiego „Z dziejów czasopiśmiennictwa na ziemiach obecnego województwa ostrołęckiego” (Towarzystwo Przyjaciół Ostrołęki);
- E. Zielińskiej „Wpisani w historię. Słownik bibliograficzny województwa ostrołęckiego” (Towarzystwo Przyjaciół Ostrołęki);
- B. Kielaka „Patroni ostrołęckich ulic” (Towarzystwo Przyjaciół Ostrołęki);
- „Maków Mazowiecki i Ziemia Makowska” (Towarzystwo Miłośników Makowa Mazowieckiego) – monografia;
- D. Gimpel „Dzieje Wyszkowa” (Towarzystwo Ziemi Wyszowskiej) – monografia;
- S. Szcarskiego „Powstanie Styczniowe w Puszczy Białej” (Towarzystwo Ziemi Wyszowskiej);
- M. Bartniczaka „Ostrów Mazowiecka i okolice” (Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Ostrowskiej);
- Z. Mirkowicz „Życie społeczno-polityczne Ostrowi Mazowieckiej w XX leciu międzywojennym” (Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Ostrowskiej);
- A. Dobrońskiego „Zarys dziejów Ostrowi Mazowieckiej” (j.w.);
- J. Bułatowicza „Wyszowskie Kwiatki” (Towarzystwo Ziemi Wyszowskiej);
- „Przasnysz w 40-lecie wyzwolenia 1945–1985” (Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Przasnyskiej);
- „Brok i Puszcza Biała” (Towarzystwo Przyjaciół Broku);
- B. Dymka „Profesor Wojciech Bogumił Jastrzębski i jego zakład praktyki leśnej w Feliksowie koło Broku” (Towarzystwo Przyjaciół Broku);

Za osobny, wymagający odrębnego opracowania i wykraczający poza ramy tego artykułu uznaję dorobek wydawniczy Stacji Naukowej Mazowieckiego Ośrodka Badań Naukowych Mazowieckiego Towarzystwa Kultury w Ostrołęce.

Z inicjatywy towarzystw postawiono również znaczące w krajobrazie województwa pomniki. Są to m.in. odbudowa zniszczonego przez Niemców w czasie II wojny światowej pomnika w miejscu pamiętnej szarzy artyleryjskiej podpułkownika J. Bema w bitwie 1831 roku (Towarzystwo Przyjaciół Ostrołęki), budowa pomnika Józefa Bema w Ostrołęce (Towarzystwo Przyjaciół Ostrołęki), monument na grobie „Czwartaków” w Ostrołęce (rzemieślnicy, członkowie Towarzystwa Przyjaciół Ostrołęki), dwa popiersia C. K. Norwida w Wyszku (Towarzystwo Ziemi Wyszowskiej), lapidaria w Przasnyszu (Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Przasnyskiej), Makowie Mazowieckim (Towarzystwo Miłośników Makowa Mazowieckiego), Chorzelach (Rada Miasta i Gminy Chorzele oraz

Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Przasnyskiej), pomnik pamięci ostrołęckich Żydów zamordowanych w latach wojny i okupacji (Towarzystwo Przyjaciół Ostrołęki) i inne.

Dużą aktywność wykazują towarzystwa w zakresie opieki nad kulturą regionu kurpiowskiego. Z inicjatywy Towarzystwa Przyjaciół Ostrołęki na stałe do wojewódzkiego kalendarza imprez weszły „Kurpiowskie Dni Folkloru”. Żywy kurpiowski folklor kulturyją, tj. odtwarzają i upowszechniają: Ostrołęckie Towarzystwo Muzyczne, Oddział Kurpiowski Stowarzyszenia Twórców Ludowych, Kurpiowskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne w Łysych, Społeczno-Kulturalne Towarzystwo w Myszyncu, „Strzelec” – Towarzystwo Społeczno-Kulturalne w Czarni i pozostałe, w mniejszym zakresie, przy organizacji statutowej działalności, jako jeden z jej elementów.

Na szczególną uwagę zasługuje w tej dziedzinie Oddział Kurpiowski Stowarzyszenia Twórców Ludowych. Zrzesza on 208 twórców ludowych, prezentujących następujące dziedziny sztuki ludowej: haft (głównie Puszcza Biała), wycinanka, plastyka obrzędowa (głównie Puszcza Zielona), tkactwo (głównie Puszcza Biała), śpiew i taniec kurpiowski. Do niedawna pełnił on, poza funkcjami regionalnego towarzystwa społeczno-kulturalnego, również zadania związku zawodowego twórców. Poprzez działania promocyjne, rozślawił piękno kurpiowskiej sztuki ludowej daleko poza granicami województwa i kraju.

Towarzystwa społeczno-kulturalne, w trosce o istnienie charakterystycznych, gdzie indziej niepowtarzalnych zjawisk i wartości, tworzą własną regionalną politykę, poprzez zaangażowanie autorytetu i kompetencji działaczy w pracę organów lokalnych władz. Towarzystwo Przyjaciół Ostrołęki, Towarzystwo Ziemi Wyszowskiej, Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Przasnyskiej oraz Towarzystwo Miłośników Makowa Mazowieckiego posiada swoich przedstawicieli w radach miejskich. Radni ci występowali w kampanii wyborczej z programami stowarzyszeń a często również wystawiani byli na listach towarzystw.

Istniejący obecnie kryzys ekonomiczny w Polsce dotknął również społeczny ruch regionalny. Od 1989 roku znacznie zmniejszyły się możliwości dofinansowywania towarzystw przez państwo, zaś ogólne zubożenie społeczeństwa nie pozwala na zasadnicze podwyższanie składek członkowskich. Towarzystwom grozi osłabienie poziomu ich działalności. Powstały i rozwijały się one w zakresie funkcjonowania centralnego systemu zarządzania jako reakcja społeczna na przedmiotowe traktowanie odrębności środowisk lokalnych. Obecnie, po zmianach ustrojowych, czeka je wypracowanie nowego modelu działania, który obejmować musi również inne niż dotychczas źródła i sposoby zdobywania funduszy na działalność.*

* Artykuł napisany został na podstawie Kroniki Towarzystw Regionalnych Województwa Ostrołęckiego, będącej w posiadaniu Wydziału Infrastruktury Społecznej Urzędu Wojewódzkiego w Ostrołęce oraz dokumentów towarzystw (plany, sprawozdania, zaproszenia na imprezy) i rozmów z działaczami – członkami towarzystw.